

Fra tørt og korrekt – til kreativt, men slurvete?

Norske økonomer som fortellere

Seniorforsker Karine Nyborg¹

Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning

Forskning er å finne den gode historien. Vitenskapelig publisering er å fortelle den. Norske økonomer synes å bli stadig dyktigere historie-jegere, men overraskende mange legger liten vekt på det rent språklige. Er godt og korrekt språk viktig i forskning?

Innledning

For en tid tilbake ble jeg kontaktet av en gruppe språkforskere i Bergen. De arbeidet med å sammenlikne språklig identitet i ulike fagtradisjoner (se www.hit.uib.no/kiap), og fordi de ønsket å lære mer om skrivetradisjoner blant norske økonomer, kontaktet de meg som et eksemplar av arten. Denne artikkelen har sprunget ut av mine forsøk på å besvare språkforskernes spørsmål, så la det være klart allerede i utgangspunktet: Dette er ingen vitenskapelig artikkel, men den subjektive og antakelig nokså nærsynte responsen fra et forskningsobjekt. Jeg har derfor ikke til hensikt å la meg stoppe av smålige hensyn som for eksempel mangel på generaliserbar og objektiv dokumentasjon. Synspunktene jeg gir uttrykk for er basert på mine egne erfaringer som medredaktør i tidsskriftene Norsk Økonomisk Tidsskrift og Sosialøkonomen/Økonomisk forum, og forøvrig som deltaker i det norske økonomiske fagmiljøet generelt, blant annet som mangeårig ansatt i Forskningsavdelingen i Statistisk sentralbyrå.

Å formulere hvordan fagmiljøet rundt meg forholder seg til skriftlig publisering og språk var vanskelig, ikke minst fordi holdningene til dette har endret seg betydelig de siste ti-femten årene. Økonomisk forums lesere vet antakelig vel så mye om norske økonomers språktradisjoner som meg. Nedenfor vil jeg derfor diskutere visse utviklingstrekk jeg mener å se, og ikke forsøke å beskrive tradisjonen som sådan på noen utfyllende måte. Den første endringen jeg vil ta opp dreier seg om forskningsmessig fokus; den andre gjelder noe så tilsynelatende trivielt som rettskrivning.

Forskning og historiefortelling

Hva er *forskerens hensikt* med å skrive en vitenskapelig artikkel? Jeg er ikke sikker på at vi alltid er så bevisste på det; det kan rett og slett dreie seg om å tilfredsstille krav fra Forskningsrådet, eller ønsker om anerkjennelse og karrièremessige opprykk. Ideelt sett bør likevel hensikten med en artikkel springe ut fra hva man oppfatter som hensikten med selve forskningen.

¹ Artikkelen er en omarbeidet versjon av mitt innlegg på et seminar om vitenskapelige skrivetradisjoner arrangert av prosjektet KIAP (Kulturell identitet i akademisk prosa), Romansk institutt, Universitetet i Bergen, april 2003, gjengitt i Akademisk Prosa/skrifter fra KIAP 1-2003.

Ett mulig syn på dette, som jeg liker godt selv, er følgende:

Forskning er å finne fram til den gode historien.

Med det mener jeg å finne fram til en ny, original sammenheng og/eller synsmåte: En interessant problemstilling eller et *spørsmål*; forståelse av hvorfor og i hvilken sammenheng spørsmålet er *spennende*; *svaret* på spørsmålet, og forståelse av *hvorfor* og under *hvilke betingelser* svaret er relevant og interessant. Å finne fram til et tall eller en formel er for eksempel ikke i seg selv forskning; forskning blir det bare når tallet eller formelen er knyttet til en meningsfylt historie om hvorfor, hvordan, når, og så videre. Den gode historien må henge sammen på alle måter; den må for eksempel være logisk konsistent, den må inneholde svar på spørsmål som ”men hva hvis...”, eller ”hvorfor betyr ikke dette heller at...”. Jo bedre forståelse vi oppnår, jo mer fullstendig er historien vi har skapt. Selve forskningen består i prosessen vi må gjennom for å vinne denne forståelsen.

Hvis forskning er å *identifisere* den gode historien, må formålet med å skrive en vitenskapelig artikkel være å *fortelle* den. Jeg tenker ikke her først og fremst på popularisering kontra vitenskapelig publisering; det er et spørsmål om hvilket publikum man velger. Det viktige er at det neppe overhodet er mulig å *definere* hva en historie består i før den er blitt eksplisitt fortalt – i alle sine detaljer. Historien er derfor på sett og vis forskerens presentasjon av den. Språket er ikke bare noe vi *formidler* innsikt med, men også det verktøyet vi bruker for å *skape* historien, både for oss selv og andre. Det er vanskelig å tro at vi virkelig kan oppnå en presis forståelse av hva historien vi jobber med innebærer (og ikke minst - *ikke* innebærer) dersom vi er ute av stand til å formulere historien pinlig presist. Sett fra denne synsvinkelen blir språkbruk noe mer enn formidling; det blir en integrert del av selve forskningsprosessen.

I tillegg vil jo historien som sådan bare begynne å eksistere for andre enn oss selv idet vi evner å kommunisere den. Dette krever ikke bare at formuleringene er forståelige, men også at vi greier å få leseren til å faktisk *lese artikkelen*. Det siste innebærer at vi ber andre om å få deres verdifulle tid og oppmerksomhet. En slik posisjon fordrer etter mitt syn en god porsjon ydmykhet. Det bør kunne kreves av en som ber om vår tid at han eller hun har gjort en innsats for å bli oppmerksomheten verdig.

Forskningsmessig fokus og artikkelskriving

Den første viktige holdningsendringen jeg synes jeg ser i det norske fagmiljøet når det gjelder artikkelskriving, gjelder *formål* og *fokus* snarere enn språkbruk som sådan. Jeg opplever at økonomer i mitt miljø i stadig større grad fokuserer nettopp på å *fortelle en historie* når de skriver artikler, mens de i stadig mindre grad betrakter artikkelen som et *dokumentasjonsnotat*.

Hånd i hånd med dette – eller antakelig forut for det – kommer et endret valg av publikum: Mens man tidligere først og fremst forholdt seg til den hjemlige politiske debatten og byråkatiets behov, er det nå det internasjonale fagmiljøet vi henvender oss til; mens vi før skrev artikler på norsk, publisert i norske tidsskrifter og serier, skriver vi nå primært for internasjonale fagtidsskrifter.

I Oslo har en betydelig del av den samfunnsøkonomiske forskningsaktiviteten tradisjonelt vært tett knyttet opp mot byråkratiske institusjoner, særlig Finansdepartementet, Statistisk sentralbyrå og (kanskje mer nylig) Norges Bank. Forskningsavdelingen i SSB var og er et av landets største økonomiske forskningsmiljøer. Mye av forskningen her har vært rettet inn mot å gjøre de numeriske makroøkonomiske modellene så presise og slagkraftige som mulig, ofte i nært samarbeid med personer fra Økonomisk institutt ved Universitetet i Oslo, og i tett dialog med Finansdepartementet, som har vært betraktet som den viktigste brukeren av resultatene. Man tenkte seg gjerne at akkumulasjon av kunnskap og kompetanse skulle nedfelles i form av stadig forbedrede modeller. I tråd med en slik tankegang var forskningen i SSB (og jeg tror dette også gjelder andre forskningsmiljøer i Oslo) inntil for ti-femten år siden svært lite orientert mot internasjonal publisering. Publiseringen av resultater foregikk i all hovedsak via SSBs egne serier, ofte til og med bare som interne dokumentasjonsnotater, i stor grad på norsk; og publikasjonene var i stor grad var rettet mot departementenes behov.

Denne forskningen har vært tett knyttet til norsk politisk hverdag. Til en viss grad dreide det seg derfor om å finne svar på spørsmål stilt av andre, med premisser levert av andre, og der relevansen og konteksten var gitt i utgangspunktet. Jeg mener ikke med dette å antyde at forskningen ikke var uavhengig, tvert imot har ideen om et skille mellom sak og vurdering vært meget fremtredende: Forskeren skulle finne fakta, mens politikeren (eller eventuelt byråkratene) skulle bestemme hvilke konklusjoner som burde trekkes ut av disse fakta. Men *skrivetradisjonen* som utviklet seg ut fra dette perspektivet har vært en tradisjon med stor vekt på *informasjon* og *dokumentasjon*: Å rapportere et beregningsresultat; et tall, en prediksjon, en formel, og kanskje mer vekt på å gi *sva*r enn å gi *forståelse*. Historien som var knyttet til tallet eller svaret har nok ofte rett og slett vært åpenbar for alle involverte, i og med at analysene har sprunget ut fra konkrete problemstillinger i anvendt politikk. Det blir da naturlig å fokusere på grundig dokumentasjon, nødvendige forbehold, og kanskje også demping av politikeres og byråkraters ønske om overdreven forenkling, mens det blir mindre sentralt å diskutere relevans, generaliserbarhet og sammenheng. I all denne dokumentasjonen ble vi kanskje litt vel skoleflinke; kan hende ble vi mer opptatt av å unngå røde krøller i margin enn av å være originale og kreative.

I tillegg er produktene fra et byråkrati er ikke bare enkeltforskernes ansvar; det må til en viss grad representere institusjonen som sådan. Skriftlig materiale som publiseres eksternt må derfor vanligvis gjennom en lang rekke godkjenningsrunder hos overordnede. I denne prosessen vil gjerne både skrivefeil og en personlig eller uvanlig språklig stil bli luket ut, i tillegg til faglige feil.

I sum er det mitt inntrykk at det tette samspillet mellom forskning og byråkrati i økonomi-miljøet i Oslo har bidratt til en skrivetradisjon der ble lagt stor vekt på *korrekthet* (også *språklig*), *informasjon* og *dokumentasjon*, men liten vekt på å fortelle historier og å være temamessig kreativ. Stilen kan derfor sies å ha vært tørr, men korrekt. Selvsagt har det vært en mengde unntak fra denne regelen – jeg snakker her om hva jeg oppfattet som vanlig kotyme, og ønsker ikke å skjære alle over én kam.

I løpet av det siste tiåret er holdningene til publisering og språkbruk betydelig endret i dette fagmiljøet. Internasjonal publisering er pr. idag et helt allmennt akseptert suksesskriterium i forskningsmiljøene i Oslo; for ti år siden tror jeg ikke man kunne

ha sagt det slik. (Interessen for å dekke behovene til vårt hjemlige byråkrati – og den offentlig debatt – er antakelig er blitt tilsvarende mindre.) En viktig årsak til dette er antakelig i stor grad at Universitetet i Oslo på midten av 80-tallet fikk organiserte doktorgradsstudier i samfunnsøkonomi. Før dette kunne man ta dr.philos.-graden, men det var få som gikk løs på det, blant annet fordi det ikke ble tilbudt kurs og veiledning. Fordi det ikke var vanlig i fagmiljøet at forskere hadde doktorgrad, ble dette vanligvis heller ikke krevet for å oppnå forskerstilling. Doktorgradsstudiene ble raskt populære, også hos allerede etablerte forskere, og dette har nok en stor grad av æren for den økte internasjonale orienteringen.

Når man retter seg mot et internasjonalt publikum, kan man ikke gå ut fra at kontekst og problemstilling er kjent i utgangspunktet, blant annet fordi man vanligvis ikke kjenner brukeren på forhånd. Derfor er man nødt til å fokusere mer på historiefortelling i forhold til ren dokumentasjon. Enhver som har forsøkt å publisere ren dokumentasjon av empiriske analyser av norske data i anerkjente internasjonale fagtidsskrifter vet at det er håpløst: Det *kreves* en eksplisitt fortalt, *generelt* interessant historie – ellers blir man rett og slett refusert, uansett hvor korrekt analysen er utført. I tillegg tror jeg det blir større fokus på forfatteren som individuell forsker snarere enn som representant for en eller annen samfunnsinstitusjon. Det siste åpner for mindre siling og mer rom for personlig form, men gir også mer rom for at feil slipper gjennom. Faglige feil vil normalt bli påpekt av tidsskriftenes konsulenter, men det er ikke alle tidsskrifter som har språklig sjekk av artiklene de publiserer.

Dårligere rettskrivning

Dette leder meg rett over på neste trend jeg mener å spore – her snakker vi forresten ikke bare om spor, dette slår en i øyenene så det nesten gjør vondt. Altså: Ut fra denne nærmest pedantiske skriftlige fagtradisjonen har det nå begynt å formelig velte fram stavefeil, forunderlige setningskonstruksjoner, kommafeil, for ikke å snakke om sammenstilte ord som ikke er blitt sammenstilt. I stedet for å snakke om bytteforhold, for eksempel, forteller norske økonomer nå om ”bytte forhold”, som såvidt jeg kan skjønne er noe ganske annet. I løpet av mine to år som redaktør i norskspråklige fagtidsskrifter satt jeg mer enn én gang og rev meg i håret over språk og rettskrivning i innsendte artikler. Jeg har vært så distraheret av feil og unøyaktigheter at jeg måtte lese én og samme setning fire ganger før jeg forsto hva som var ment. Etter forfatterens siste korrekturrunde sto valget ofte mellom å sette artikkelen på trykk full av ortografiske feil, eller å sitte og lese korrektur selv. Jeg må tilstå at denne delen av jobben var en vesentlig grunn til at jeg trakk meg som redaktør; jeg ble virkelig inderlig lei av det.

Ingen skal få meg til å tro at *alle* disse skribentene har dysleksi. (Hvis de har det, bør de få hjelp før de sender inn manusene sine. En redaktør er ingen korrekturleser.) Syrlige eller lattermilde kommentarer var ikke uvanlige når jeg i egenskap av redaktør påpekte skrivefeil som burde ha vært forfatterens ansvar: ”Du er jammen opptatt av rettskrivning?” Eller som den kommentaren en annen redaktør fortalte at han hadde fått: ”Du er litt av en komma-fetisjist, du!” Det virker ikke som om det er det minste flaut om ens innsendte manuskript viser seg å inneholde mengder av slikt.

Jeg tror ikke dette er et fenomen som i særlig grad gjelder økonomer; jeg har en følelse av at dette er et generasjonsskifte, og at det gjelder også i andre faggrupper

(jeg ser det for eksempel også i lappene barna får med seg hjem fra skolen). Problemet syntes først og fremst å gjelde yngre skribenter; men jeg tror faktisk ikke at det er knyttet til alder i seg selv, for jeg kjenner ikke dette igjen når jeg leser eldre notater skrevet av folk som den gangen var unge. Jeg tror heller ikke det er knyttet til erfaring som forsker; artikler og oppgaver fra nybakte, men ”eldre” økonomer er ofte meget velskrevne.

Man kan spørre seg om dette skyldes manglende kjennskap til norsk rettskrivning, eller at yngre forfattere legger mindre vekt på, og arbeid i, å få rettskrivningen korrekt. Jeg holder en knapp på det siste. En indikasjon på det er at nøyaktig samme tendens kan sees i arbeider som yngre norske økonomer leverer på engelsk.

Jeg har en temmelig spekulativ hypotese om hva dette skyldes (som jeg selv naturligvis har stor tro på. Det er godt å kunne uttale seg om noe jeg ikke har greie på slik at jeg endelig kan være ganske unyansert og bombastisk). I grunnskolen har lærerne såvidt meg bekjent i lang tid fulgt en praksis med å ikke rette språkfeil dersom temaet for timen ikke er nettopp språk. Altså: Hvis vi har historie eller geografi, skal det ikke være slik at en elev får hundre røde krøller i marginen bare fordi vedkommende er dårlig i rettskrivning. Hensikten er antakelig å unngå at elevenes kreativitet hemmes av redselen for rødblyanten. Jeg ser det prisverdige i dette, men tror praksisen har noen bivirkninger. For det første er det ingen som stopper selvinnlæring av feilstavinger, altså at et barn staver det samme ordet feil på en og samme måte så mange ganger at stavemåten til slutt er blitt kjent og kjær og oppleves som naturlig.

Mer interessant her er imidlertid det generelle budskapet som utilsiktet formidles; nemlig at språk bare er viktig når man jobber spesifikt med språk. Med andre ord, så lenge man ikke har til hensikt å bli skjønnlitterær forfatter, så er det ikke så farlig: Språklig korrekthet har ikke noe å si for de faglige resultatene i andre fag enn språk.

Hva annet kan vi da forvente enn at unge økonomer sender inn manuskripter til fagbladene som er fulle av språklige feil? De tror rett og slett ikke det er viktig. Hypotesen tilsier faktisk at de – dersom pedagogikken virker etter hensikten – kan fokusere oppmerksomheten sin om å være skapende, i stedet for å la seg styre av angsten for de røde strekene i marginen. Og dette bringer oss tilbake til forrige tema: Jeg synes jo faktisk det virker som om det norske økonom-miljøet er blitt mer interessert i å lete etter spennende historier, mer fokusert mot kreativitet og originalitet, og mindre passivt og skoleflinkt dokumenterende. Kanskje henger disse tingene nærmere sammen enn man skulle tro ved første øyekast; kan hende er det rett og slett resultatet av et pedagogisk grep som har virket etter hensikten?

Er korrekt språk viktig?

Så: Er god og korrekt språkbruk viktig i økonomisk forskning?

Det dreier seg om minst to litt forskjellige ting: For det første *godt* språk i betydningen god flyt osv., som ikke primært har å gjøre med ortografi, men med effektivitet i kommunikasjonen med leseren; for det andre korrekthet, eller rettskrivning.

Det kan neppe være tvil om at *godt språk* er viktig. Som diskutert over er det meget vanskelig å overhodet skille forskningen og dens resultat, historien, fra *framstillingen* av historien. Det som står på papiret *er* forskningsresultatet (i alle fall sett fra synspunktet til enhver annen enn forskeren selv, som muligens har det hele klart for seg inne i hodet). Det er vanskelig å tro at man kan klare å fremstille et presist resultat i et upresist språk. Språk er ikke bare framstilling, det er en del av selve forskningsprosessen.

Så til rettskrivningen. Gamle folk har til alle tider klaget over ungdommen; og kanskje *er* ikke rettskrivning viktig engang, når unge folk kommuniserer med hverandre. Når de kommuniserer med sånne pirkete folk som meg, er det imidlertid viktig. Rettskrivning er kotyme, og kotyme er signalisering. Å vise at man ikke behersker gjeldende kotyme, eller ikke er villig til å ta kostnaden ved å føye seg etter den, er et signal jeg har vanskelig for å forstå at forskere ser seg råd til å sende. Sånne som meg er fulle av skepsis til det faglige innholdet allerede etter å ha lest ingressen deres; vi tenker: En som ikke leser sitt eget produkt mer kritisk enn dette, kan neppe ha full oversikt over det faglige innholdet heller? Og dermed lar vi være å lese resten av artikkelen.

Kanskje tar vi helt feil i denne vurderingen: Kanskje er budskapet i artiklene krystallklart, i alle fall for dem som ikke lar seg distrahere av språklige slurvefeil. I så fall er problemet løst idet generasjonsskiftet er fullført og de siste språk-pirkerne har gått av med pensjon. Selv kommer jeg nok likevel til å lese framtidige artikler med følgende holdning: Den som viser manglende kontroll over verktøyet han skaper historien sin med, har neppe full kontroll over selve historien heller.